

Ravnotežje

Ravnotežje¹ je posamična zaznavna zmožnost, ki je proizvod bogatega ozadnega prepleteno delujočega sklopa. Ravnotežje je vseskozi prisotno vse do te mere, da se kaže skrito izrecnemu opazovanju.

Večino časa smo v stanju ravnotežja, in sicer v stanju obilice ravnotežij. Če skušamo dobro in ustrezno delovati, moramo ravnotežje doseči v več razsežnostih hkrati. Ker mislimo na ravnotežje kot na običajno stanje, nanj pretežno pomislimo šele, ko kaj šepa. Lahko je kaj narobe z delovanjem našega naravnega sestava in morda tako postanemo bolni. V takem primeru bomo opazili izgubo ravnotežja. Če vse deluje, kot je treba, ni potrebno, da bi si delali skrbi. Pa poglejmo primer, ko se napiješ. Tedaj izgubiš ravnotežje. To te lahko opozori, da v običajnih primerih vodijo delovanje celotnega sestava določenega bitja premnoge značilnosti, ter da ga le-te ohranjajo v stanju ravnotežja. Podobno je z družbo: ko slednja dobro deluje, je ponavadi v stanju ravnotežja. Vprašanje delovanja ustanov pride na plano šele, ko gre kaj narobe. Če škripa zgolj kaj malega, bo to celo pripomoglo k običajnemu delovanju sestava v celoti. Da se o tem prepričaš, bo dovolj, če preprosto pogledaš, kaj o življenju občestva ter o njegovih ustanovah prinaša časopisje. Neravnotežje pravzaprav izrecno nastane šele, ko škripa kaj večjega in v večjih razsežnostih.

¹ Ravnotežje je pomembno tudi v razmerju do materinščine. Zato v tem članku poskušam vse misli izreči v lepem slovenskem izrazu – in jeziku. Presenečen sem namreč bil, ko sem poslušal množico spakedranih tujk, ki so jih udeleženci uporabljali na Rawlsu posvečenemu znanstvenem srečanju 9. aprila 2004 v Ljubljani na FDV. Upam, da mi je vsaj malo uspelo tudi glede skladnje, a moja glavna tukajšnja ost sta pomen in oblika slovenskih izrazov.

Sam vidim zadevo takole. Na eni strani je pomembno mednarodno sodelovanje in prijatelje imam po vsem svetu. Na drugi strani je čedalje manj spodbude, da bi objavljali ali pisal v materinščini. Poleg tega je nekaterim uspelo uvesti takšne Slovincem docela nerazumljive izraze, kot sta "koncept" in "diskurz". Meni osebno se zdi, da sta pojem in govor dovolj dobra, poleg tega pa ju lahko *razumemo*. Zato bosta prebavljiva tudi modroslovje in dušeslovje in ne na koncu koreniti dvom. Razkroj jezika se začne s čezmernimi tujkami, skladnja sprva še ostaja. Zato bom v nasprotju z večino slovenskih razumnikov tale spis skušal napisati nasprotno kot oni: s slovenskim besednim zakladom, pa morda s sem ter tja šepavo skladnjo. Na propad materinščine brez kakšnega velikega odmeva opozarja Orešnik. Jerman pa mi je dejal, da velja pisati in objavljati v svojem jeziku. Upam torej, da se bom v tem kratkem spisu znal izraziti brez tujk.

Ko je ravnotežje že nastalo, se predstavlja kot nekaj preprostega in komaj opaznega. V resnici pa je ravnotežje proizvod bogatega ozadnega sestava. Naša zaznava skoraj vseskozi deluje brez vsakršnih težav. Tako je zaznava v ravnotežju, in če o njej sploh kaj mislimo, pač ne mislimo kaj posebnega. Dejansko pa je denimo vidna zaznava zapleten in prepleten široki sklad. Pomisliti moramo zgolj na vsestransko bogastvo vidnega sestava v njegovih številnih podsestavih delovanja, kot ga je denimo predstavil Marr s svojo računalniško predstavitvijo vidnega zaznavnega sestava. Ali pa zopet pomislimo na dejstvo, da naš vidni sestav zavzema velik del celotne obdelave v naših možganih. Karkoli že dobro in ustrezno deluje kot vidno zaznavanje, je čvrsto in primerno delovanje kot proizvod bogatega in prepletenega nosilnega temelja.

Le malokdo prizna ravnotežje kot poseben zaznavni sestav. Razlog je v tem, da se ravnotežje pojavlja docela naravno. Kot posebno zaznavno zmožnost je ravnotežje prepoznal v okolje usmerjeni dušeslovec J. J. Gibson, ki ga je uvedel kot ločen zaznavni sklad poleg gledanja, poslušanja, dotika in drugih čutil. Ravnotežje je zmožnost, ki nam dopušča, da smo primerno postavljeni v okolju, in ob tem ko hodimo, se pogosteje držimo vzravnano. Takšnemu zaznavnemu sestavu bi lahko dejali zaznavanje samega sebe – zaznavanje lastnega telesa in njegove umeščenosti. Vprašanje pa se ne dotika zgolj zaznavanja samega sebe, ampak je poudarek na prepletenem sestavu. Ta ohranja zadeve v primernem ravnotežju, ko se nekdo premika ali pa se obnaša kako drugače.

Ravnotežja sem se tukaj lotil zavoljo filozofa Rawlsa, ki je ravnotežje uvedel kot enega svojih osrednjih pojmov, v oporo na pogodbi temelječem nauku o pravičnosti.²

Ravnotežje nastopa tudi kot zahteva v modroslovju ter ga lahko dosežemo zgolj ob upoštevanju moči pritiska različnih zahtev. Sicer pa se ravnotežje izgubi ter se zopet pojavi kot oblika modroslovnega čudenja.

Eno izmed področij, kjer ravnotežje bržčas ni v zadostni meri upoštevano, je sama modroslovna dejavnost. Kot vsaka dejavnost mora tudi ta upoštevati določene pritiske, da bi pač dosegla primerno obliko in potrebno ustreznost. Večina modroslovne dejavnosti se usmerja na določena vprašanja in ta vprašanja nastajajo, ko imamo opravka z napetostmi, ki so povezane z različnimi zahtevami. Takšne z zahtevami povezane napetosti pa večkrat spregledajo.

Kar že praviloma je spregledan pritisk tistih zahtev, ki so prisotne v ozadju modroslovnih vprašanj in dejavnosti. Razlog, zakaj je tako, smo že srečali. Obstaja težnja, da samodejno sprejmemo in prevzamemo višja merila, ki naj bi bila

² O ravnotežju pri Rawlsu in o vednosti je govoril Andrej Ule. Pomembna je bila pripomba nekega poslušalca, da ravnotežja ne smemo zamenjevati z uglasenostjo. Vojko Strahovnik je govoril o Rawlsovem pogledu na uvid.

pomembna za modroslovno dejavnost. S tem je tako še zlasti zato, ker modroslovno dejavnost pogosto opredelimo s pomočjo pojmovnih zahtev, ki pač niso najprej in odločilno povezane s tem, kar se nahaja neposredno pred nami.

Najustrežnejša modroslovna vprašanja nastanejo tedaj, ko gre za vprašanje ravnotežja, kjer nastopijo nasprotujoče si zahteve v zvezi s pravili, ki urejajo določeno področje. Naj omenim zgolj vprašanje nejasnosti, kjer se nelagodnost ter pojmovni in razlagalni izziv pojavita zavoljo nezdržljivosti dveh nizov, in sicer niza po meri posameznikov ter niza po meri skupnosti, ki naj bi oba pojasnila eno in isto danost. Pri obravnavi družine ugank po imenu kup³ zasledimo različne naloge, pač glede na niz, ki je trenutno podlaga oceni danega pojava. V nizu pristopa s strani posameznikov je naloga razširjati eno in isto vrednost – resnično je, da je možakar brez las na glavi plešast, da je možakar z enim lasom na glavi plešast, ... da je možakar z deset tisoč lasmi, ki so umestno postavljeni na njegovi glavi, tudi plešast.⁴ Temu oporeka skupinski pogled na isti pojav, ko v postavljeni vrsti jasno vidimo plešce na levi strani, kuštravce na desni strani niza, nekje na sredi niza pa je sivo območje. Sledi modroslovno čudenje, do tega pa je prišlo zato, ker nismo upoštevali razlike med pritiski različnih zahtev, ki mečejo neenako luč na isti pojav. Še ena modroslovna uganka lahko nastane zavoljo razlikovanja med posamičnimi ter med splošnimi vzorci. Pomisliš pa lahko tudi na primer enega samega lika, ki ga lahko sedaj vidiš kot raco, potem pa zopet kot zajca. Razlaga je v tem primeru odvisna od različnih načinov, kako lahko opazujemo eno in isto risbo. Vidimo bodisi raco ali pa zopet zajca, ne pa obeh obenem. S čudenjem se soočimo tedaj, ko ne upoštevamo različnih zornih kotov ter različnih pretanjeno vodenih vpletenosti zahtev, ki usmerjajo sedaj k enem, potem pa zopet k drugemu načinu gledanja na stvari.

Prvi primer modroslovnega čudenja kot neuravnoteženega stanja ter njegove rešitve s pomočjo ravnotežja je napetost med stališči zdravega razuma ter med stališči korenitih dvomljivcev.

Sem in tja modroslovne uganke nastajajo v obliki dvojnih nezdržljivih izbir. Lahko pristajamo bodisi zgolj na snovni svet ali pa zopet zgolj na duha, gotova nam je lahko samo zunanost ali pa zopet le notranost. Vsakič pojavljajoči se dve stališči med seboj nista združljivi. Oglejmo si primer vednosti, kot ga pač vidi zdravi razum, ali pa zopet koreniti dvomljivec. Zdravi razum bo zase trdil, da pač marsikaj ve – tako ve za različne zadeve, ki vsak dan nastajajo v običajnem življenju. Poglavitna trditev korenitega dvomljivca pa bo na drugi

³ Znan tudi pod grškim vzdevkom Sorites – za kup. (Tuje izraze v tem kratkem spisu skušam uporabljati zgolj za imena.)

⁴ Celotno sklepanje od enega posameznika do naslednjega poteka seveda takole. Možakar z enim lasom na glavi je plešast. Če je možakar z enim lasom na glavi plešast, potem je tudi možakar z dvema lasoma na glavi plešast. Zatorej, možakar z dvema lasoma na glavi je plešast. In tako naprej.

strani, da pravzaprav konec koncev ne moremo vedeti prav ničesar. Stališči zdravega razuma in korenitega dvomljivca se tako kažeta kot docela nezdrujljivi. Še zlasti se zdi, da med seboj nista uravnoteženi, temveč nastajata v stanju skrajne neuskklajenosti. Kakšna naj bo rešitev za tako neurejeno stališče? Odgovor je, da lahko zadeve umirimo tako, da opozorimo, kako je do razlike med različnimi načini opazovanja enega in istega položaja, do razlike med zdravim razumom ter med dvomljivcem glede vednosti, prišlo zavoljo med seboj razlikujočih se zahtev in vodil. Zdravi razum bo v svoji okolici našel nemalo vednosti, saj vednost meri s pomočjo onih zahtev, ki jih najdemo v vsakdanjem življenju. Koreniti dvomljivec pa bo za isti položaj uporabil višja merila, denimo takšna, ki dovoljujejo miselno možnost, da smo mi sami sedajle pravzaprav možgani v posodi s hranljivo tekočino, in torej ni res, da ravnokar prebiramo članek. Pod težo takšnih zvišanih meril sedaj postane jasno, da prejšnji postopki ne bodo vodili k vednosti. Spremenila so se merila za pripis vednosti; sedaj so postala precej višja, kot so bila tedaj, ko smo imeli opravka s položajem zdravega razuma.

Drugi primer ravnotežja obsega razmerje med zdravim razumom in med splošno vedo o tem, kar obstaja. Predmet na eni strani tvorijo posamično obeleženi duševni zorni koti, na drugi strani pa zopet splošni zorni koti vede o tem, kar obstaja. Ko se oboji zorni koti združijo, nastane napetost, ki postavlja v negotovost samo zgradbo predmeta.

Sedaj pa si oglejmo primer napetosti, ki nastane med pogledoma zdravega razuma ter med splošno vedo o tem, kar obstaja – napetost v pogledih teh dveh na to, kar pač obstaja. Zdravi razum je prepričan, da bo v običajnih primerih v svetu cela vrsta med sabo ločenih predmetov. To se zdi primerno. Vendar pa zdravi razum zaide v napetost, ko razmišlja o lastnih predpostavkah. Neuskklajeno in neuravnoteženo stanje lahko nastane v zvezi z načinom, kako zdravi razum vidi predmete: kot nekaj, kar tvori zadnje sestavne dele sveta. Ta predpostavka o obstoju predmetov pa lahko vodi do nepojasnjenih vprašanj glede nejasne narave običajnih predmetov.

Vzemimo primer kipa in gline kot pomembno modroslovno uganko o istosti. Ta primer nas na pogled spravi iz ravnotežja in nas konec koncev vodi v položaj, ko začno snovni predmeti izginjati kot one bitnosti, za katere zdravi razum pač meni, da naj bi obstajale.

Tako imamo en predmet. Na eni strani lahko temu predmetu rečemo kip. Kot kip ima ta predmet vase vgrajeno določeno dušeslovno razsežnost. Predstavlja prav določeno osebo, je predstavitev nekega predmeta in njegovih lastnosti. Pri tem ima predmet svojo lastno vlogo v okviru različnih drugih predstavnosti, ki so nam pač na voljo. K tej dušeslovni razsežnosti sodi tudi kakovostno občutje oziroma izkustvo. Na drugi strani pa imamo nekaj, čemur lahko rečemo

razsežnost tega istega predmeta glede obstoja kot takega. Vprašamo se, kaj je prav zares pred nami, ko imamo opravka s kipom kot s snovnim predmetom. Odgovor je sedaj, da imamo pred sabo glino oziroma določeno snov. Pogled na dušeslovno razsežnost predmeta vodijo posamične pomenoslovne zahteve – govorimo pač o predstavi določene osebe. Dojemanje istega predmeta kot gline pa vodijo splošne pomenoslovne zahteve. Dušeslovni razsežnosti zgradbe predmeta lahko rečemo bivajoče, to-kar-je-v-svetu. Razsežnost po meri splošne vede o tem, kar obstaja, pa je precej drugačna od bivajočega ter je bliže tistemu, kar biva, je bliže biti, če se lahko tako izrazimo. Vsaka izmed teh dveh razlag nas potiska v različno razsežnost. Tako nastane napetost v smeri razgraditve snovnega predmeta s področja zdravega razuma, s katerim pač imamo opravka. Vse to nas vodi v naročje korenitega nauka o zmoti: zgolj mislimo si, da je to kip, v resnici pa ni nič drugega kot glina.

Izhod je mogoč zgolj, če prepoznamo razliko v obstoju, namreč razliko med obstoječim in obstoječim. Ko prepoznamo razliko v obstoju, je napetost odpravljena in vzpostavljeno je ravnotežje.

Mar nam je sploh na voljo kakšen način, da bi se izognili razgraditvi predmeta, ki ga je postavil zdravi razum, da bi se izognili nauku o koreniti zmoti? Odgovor je takšenle: Dopustiti moramo možnost, da se resnica pojavi kot posredno ujemanje, ne le kot neposredno ujemanje. Razgraditev postavk zdravega razuma, kot so denimo predmeti, grozi tedaj, ko jih obravnavamo kot prebivalce področja, s katerim se ukvarja veda o tistem zadnjem, kar obstaja, ne da bi bil v to sploh odločno vpleten pritisk različnih zahtev. Če na drugi strani dopustimo, da predmeti zdravega razuma niso v območju vede o tem zadnjem, kar obstaja, pa lahko najdemo izhod, z napotkom, kako lahko ob tem ohranimo resnico. Lahko si pomagamo tako, da uvedemo zahteve, še zlasti z razlikovanjem med posamičnimi in splošnimi zahtevami. Potem pride do ravnotežja, ko dopustimo, da pripadajo posamične zahteve prej opisani dušeslovni razsežnosti ter da splošne zahteve pripadajo razsežnosti onega, kar biva v zadnjem smislu. Napetost pa sedaj nastane glede nauka zdravega razuma o tem, kar biva v zadnjem smislu. Tak nauk vzame nekaj – predmete –, kar je dejansko zgrajeno tudi s pomočjo duševnosti, kot da bi bilo nekaj, kar biva zgolj v zadnjem smislu vede o tem, kar obstaja. To napetost lahko presežemo s prepoznanjem razlike v obstoju. Tako pa lahko uvedemo ravnotežje. Res prave obstajajoče zadeve se prilagajajo splošnemu nauku o tem, kar obstaja. Nekaj docela drugega pa je prepoznanje pravil, ki vodijo bivajoče. Potemtakem moramo prepoznati razliko v obstoju, razlikovanje med zadnjimi prebivalci dejanskosti ter med zgradbo predmetov v okviru dušeslovnega in na posamičnost usmerjenega pritiska pravil. Običajni snovni predmeti so v področju bivajočega in ne pripadajo tistemu,

kar zares biva oziroma biti, kot je o tem prepričan zdravi razum. Ko prepoznamo razliko v načinu bivanja, je napetost v zgradbi predmetov odpravljena. Običajni snovni predmeti se lahko ohranijo kot prebivalci območnega področja oziroma področja bivajočega. V negotovost pa je postavljena njihova umeščenost med zadnje prebivalce sveta. Tako se vzpostavi ravnotežje v načinu obravnave snovnih predmetov.

Ker pa so v načelne pritiske zajete odzadnje silnice mnogovrstne in bogate, naloge doseganja ravnotežja ne moremo izpolniti enkrat za vselej. Ta naloga prej nastopa kot nenehna vesela zadolžitev.

Lahko bi pričakovali, da se bodo stvari ustalile, ko bomo pač dosegli ravnotežje. Vendar žal iz tega ne bo nič. Kot smo dejali, je ravnotežje proizvod ali učinek na površini zelo bogatega prepletenega in neslednega ozadja, ki pa vseeno ohrani sebi lastno ustreznost kot v posamičnosti utemeljen in gibek vzorec. Čeprav predmeti glede svojih zahtev niso pomembni tako, da bi se pojavili pod splošnimi vzorci, pa je nenehno srečevanje predmetov lahko zabavno. Od tod se nalaga ves čas veljavna vesela zadolžitev, da med predmeti dosežemo plodno ravnotežje. Gre pač za takšno vrsto naloge, ki je ne moremo kar tako in enkrat za vselej končati in izpolniti. Kajti predmeti nastopajo v razmerju s svetom, in sicer na posreden način.

Ko povečujemo pritisk naših zahtev, rešitev zdravega razuma ni več tista prava. Nasprotno pa so zahteve v vsakdanjem življenju med seboj v veliki meri usklajene, tako da ne moremo opaziti niti tega, kaj naj bi pravzaprav veljajo za privid. V dejanskih razmerah so odločitve zdravega razuma ustrezne. Na podoben način pa obstaja bogata raznovrstnost za le *enim* samim npravnim položajem: eni sami odločitvi so v podporo številna načela in *razlogi*. Na nekaj podobnega meri vprašanje okvira ko se modroslovec spoprime s proučevanjem spoznavnih zmožnosti.

Nadgrajeno ravnotežje izhaja iz razlike v obstoju, iz vpogleda v to, da se zdravi razum pač razlikuje od okolja, v katerem imamo opravka s splošno vedo o tem, kar obstaja. Ravnotežje mora biti vzpostavljeno med napetostjo v nauku o tem, kar obstaja v zadnjem smislu – ta nauk trdi, da običajni predmeti ne obstajajo – ter med zdravim razumom, za katerega ti predmeti pač obstajajo. Razgradnji se izognemo tako, da uvedemo dvoje med seboj razlikujočih se okolij, na ta tako pa pridemo do nadgrajenega ravnotežja. Če naj dosežemo ravnotežje, moramo upoštevati *okolje*. Zakaj je sploh prišlo do napetosti? Ker *nismo* upoštevali okolja. Prepoznati moraš, da ima zdravi razum svoje ravnotežje ter da ima splošni nauk o tem, kar obstaja, zopet sebi lastno ravnotežje. Na višji ravni pa s pomočjo razlike v obstoju pridobimo novo sliko v okviru splošnega nauka o tem, kar obstaja.⁵

⁵ Nekaj najpomembnejših zamisli za ta članek je sad mojega sodelovanja s Terryjem Horganom. Vojko Strahovnik mi je pomagal z zanimivo razpravo.